

Veroordeeld tot ons brein?

Heleen Toppinga

Volgens filosoof en romanschrijver Jean-Paul Sartre zijn mensen veroordeeld tot vrijheid. Ik schreef erover in [Optimistische hardheid](#). In eerste instantie klinkt dat pessimistisch: veroordeeld zijn tot vrijheid. Maar niet voor Sartre zelf, beschreef ik. Hij beschouwde zijn mensbeeld als optimistische hardheid. Je bent wat je doet. Niet wat je niet deed.

Sommige biologen beschouwen het mensbeeld van Sartre als een illusie. Wie we worden en waarvoor we kiezen, is vooraf bepaald door ons DNA (ons 'genenpakket') en ons brein neemt beslissingen middels *onbewuste* processen. Niet wijzelf. Ofwel: niet met ons volle bewustzijn. Dit perspectief stelt dat mensen onder dezelfde omstandigheden geen andere keuze hadden kunnen maken. Betekent dit dat onze inspanningen er niet toe doen? Zijn we in dit perspectief veroordeeld tot ons brein?

Neurowetenschapper Sam Harris beargumenteert in zijn boek *De vrije wil* uit 2016 waarom niet geloven in 'de vrije wil' niet hetzelfde is als geloven dat inspanningen in je leven er niet toe doen. Wel is vóóraf bepaald dat je je zou inspannen, waarvoor en in welke mate, dus had je geen ander gedrag kunnen vertonen. Ja, je inspannen voor keuzes doet ertoe, maar denk niet dat je dat je met je bewuste brein deed. Ik leg de gedachtegang waar deze conclusie uit voortkomt uit aan de hand van een voorbeeld.

Op je werk heb je een project begeleid dat niet het resultaat gaf wat ervan werd verwacht. Je evalueerde het project met je collega's. Je reflecteerde in stilte op je eigen bijdrage aan het teleurstellende resultaat. Je begrijpt hoe je door externe omstandigheden en door inzet van jouzelf de kans vergroot om een vergelijkbaar project met meer succes af te sluiten. Vervolgens krijg je een nieuw project toegewezen en pas je alle tips toe die voortkwamen uit het 'mislukte' project. Het lukt je om externe factoren en je eigen rol te optimaliseren. Dit project slaagt! Je bedeeft jezelf niet alle lof toe, want anderen delen net zo goed in het succes. Wel geef je jezelf een compliment. Dit bewijst dat jij projecten ook succesvol kunt afronden.

Niet, zegt het biologische perspectief. Je had als projectleider geen enkele zeggenschap over het verloop van het tweede project. *Jij*, met je volle bewustzijn, hebt het verschil in effect van het project niet veroorzaakt. Anderen, met hun bewuste inspanningen ook niet. Je keuzes doen ertoe, maar je kunt niet kiezen wat je kiest, aldus Harris. Je keuze om het tweede

project anders aan te pakken komt zomaar op in je geest, stelt Harris. Vanuit je bewustzijn gezien ben je, volgens dit perspectief, net zomin verantwoordelijk voor wat je doet als voor het feit dat je geboren bent.

Zijn we in dit biologische perspectief veroordeeld tot ons brein? Ik denk dat sommige biologen hierop 'ja' zeggen, maar zullen benadrukken dat dit niet betekent dat je inspanden voor keuzes er niet toe doet. Niets doen, levert per definitie niets op. Als individu weet je niet waar biologisch bepaalde grenzen liggen. Door te ervaren hoe keuzes uitpakken, kom je erachter wat voor je werkt en wat niet. Dat besef kan ook vrijheid bieden.

Welke van beide perspectieven is voor jou het minst pessimistisch of zelfs het meest optimistisch? Sartres veroordeeld zijn tot vrijheid of biologisch veroordeeld zijn tot je brein?